

SAVDO URUHLARI VA PROTEKSIONIZMNING IQTISODIY OQIBATLARI

Mamatkulov Nurbek Kamiljon o'g'li

Jamoat xavfsizligi universiteti 4-bosqich kursanti

Annotatsiya: Maqolada savdo urushlari va proteksionizmning iqtisodiy oqibatlari tahlil qilinadi. Ushbu siyosatlar xalqaro savdoni cheklaydi va global iqtisodiy barqarorlikka zarar yetkazadi.

Kalit so'zlar: savdo urushi, proteksionizm, iqtisodiy oqibatlar, xalqaro savdo, iqtisodiy barqarorlik.

Annotation: This article analyzes the economic consequences of trade wars and protectionism. These policies restrict international trade and threaten global economic stability.

Keywords: trade war, protectionism, economic consequences, international trade, economic stability.

Аннотация: В статье рассматриваются экономические последствия торговых войн и протекционизма. Эти меры ограничивают международную торговлю и угрожают глобальной экономической стабильности.

Ключевые слова: торговая война, протекционизм, экономические последствия, международная торговля, экономическая стабильность.

Xalqaro savdoda bozorlarni himoya qilish maqsadida qo'llaniladigan **proteksionizm** siyosati va davlatlar o'rtasidagi **savdo urushlari** global iqtisodiyotga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Savdo urushlari tariflar, bojlar va savdo cheklovlarini qo'llash orqali amalga oshiriladi va ular iqtisodiyotda bir nechta salbiy oqibatlarga olib keladi. Bu maqolada savdo urushlari va proteksionizmning iqtisodiy oqibatlari, shu jumladan global savdo hajmining pasayishi, narxlarning oshishi va inflyatsiya kabi muammolar yoritiladi.

1. Global savdo hajmining pasayishi. Birinchidan, savdo urushlari va proteksionizm siyosati global savdo hajmining pasayishiga olib keladigan asosiy omillardandir. Savdo urushi, ikki yoki undan ortiq davlatlar o'rtasida tariflar va boshqa savdo to'siqlari orqali olib borilgan iqtisodiy mojaro sifatida o'zini ko'rsatadi. Savdo urushi boshlanganda, bir mamlakat boshqa mamlakatlardan import qilinadigan mahsulotlarga qo'shimcha bojlar yoki soliq joriy qiladi. Bu, o'z navbatida, importni kamaytiradi va eksport qiluvchi mamlakatlarga nisbatan qiyinchiliklar keltiradi. Masalan, 2018–2019-yillarda AQSh va Xitoy o'rtasidagi savdo urushi global savdoning pasayishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi va Jahon Savdo Tashkiloti (WTO) 2019-yilda global savdo hajmining 1,2% ga kamayganini ma'lum qildi. Proteksionizm siyosati ham savdo to'siqlarini kuchaytirish, tariflar joriy qilish va cheklovlar kiritish orqali global savdoning kamayishiga sabab bo'ladi. Mamlakatlar o'z ichki bozorlari manfaatlarini himoya qilish maqsadida bunday siyosatni qo'llashadi, bu esa xalqaro savdoni qisqartiradi va global iqtisodiyotning samarali ishlashini sekinlashtiradi.

Ikkinchidan, iqtisodiy noaniqlik va xalqaro sanksiyalar ham global savdoning pasayishiga olib keladi. Xalqaro iqtisodiy noaniqlik, siyosiy inqirozlar yoki mamlakatlar o'rtasida iqtisodiy sanksiyalar savdo oqimlarini kamaytiradi. Mamlakatlar o'rtasidagi savdo cheklovlari va bo'g'lanishlar davlatlarning o'zaro savdo qilish imkoniyatlarini kamaytiradi. 2014-yilda Yevropa Ittifoqi va AQSh tomonidan Rossiyaga qo'llangan sanksiyalar Rossiyaning Yevropa Ittifoqi bilan savdosini kamaytirib, global savdo hajmining pasayishiga sabab bo'ldi. Bunday noaniqliklar va sanksiyalar moliyaviy oqimlarning sekinlashishiga olib keladi va xalqaro bozorga ishonchni susaytiradi.

Uchinchidan, texnologik o'zgarishlar va ishlab chiqarish modellari ham global savdoning pasayishiga ta'sir qilishi mumkin. Ba'zi mamlakatlar yangi texnologiyalarni joriy qilish va raqamli ishlab chiqarishni rivojlantirish orqali o'z ishlab chiqarish tizimlarini yaxshilashadi. Bu holat global savdo hajmining pasayishiga olib kelishi mumkin, chunki ba'zi mamlakatlar import qilishga qaraganda, ichki ishlab chiqarishni rivojlantirishga intilishadi. Masalan, avtomobil sanoatidagi yangi texnologiyalar va raqamli ishlab chiqarish tizimlari mamlakatlarni ko'proq o'z ichki ishlab

chiqaruvchilariga tayanishga olib keldi. Bu esa global savdo tizimiga ta'sir ko'rsatadi, chunki ishlab chiqarishning global darajadagi aloqalari va ta'minot zanjirlari o'zgaradi.

To'rtinchidan, jahon iqtisodiyotidagi tanazzul ham savdo hajmining pasayishiga olib keladi. Moliyaviy inqirozlar yoki iqtisodiy qisqarishlar davlatlar o'rtasidagi savdoni kamaytiradi, chunki mamlakatlar o'z iqtisodiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun avvalgi savdo aloqalarini qisqartirishadi. 2008-yilda yuz bergan global moliyaviy inqiroz davrida, global savdo hajmi 12% ga kamaygan edi. Bu inqiroz barcha rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy faoliyatni sekinlashtirib, savdo va investitsiyalarni kamaytirgan.

Bundan tashqari, global savdo hajmining pasayishi narxlarning oshishiga va inflyatsiyaning kuchayishiga olib keladi. Savdo to'siqlari va tariflar import mahsulotlarining narxini oshiradi, bu esa ichki bozor narxlarining ortishiga sabab bo'ladi. Masalan, AQShning Xitoydan keltiriladigan qishloq xo'jaligi mahsulotlariga joriy qilgan tariflari natijasida 2019-yilda bu mahsulotlar narxi 7% ga oshdi. Bu esa, o'z navbatida, inflyatsiyani kuchaytiradi, chunki iste'molchilarning xarajatlari oshadi va butun iqtisodiy tizimga ta'sir qiladi.

Shuningdek, investitsiyalarning kamayishi ham global savdo hajmining pasayishi bilan bog'liq. Savdo urushlari, proteksionizm siyosati va iqtisodiy noaniqliklar investorlarning ishonchini pasaytiradi va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni kamaytiradi. BMTning 2022-yildagi "World Investment Report" hisobotiga ko'ra, proteksionizmning kuchayishi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni 12% ga kamaytirgan.

Global savdo hajmining pasayishi, shuningdek, ishlab chiqarish zanjirlarining uzilishiga ham olib keladi. Xalqaro bozorga tayanib ishlab chiqarish amalga oshiriladigan ko'plab kompaniyalar, savdo to'siqlari tufayli o'z zanjirlarini qayta tashkil etishga majbur bo'ladilar. Bu esa, ishlab chiqarish samaradorligini pasaytiradi va narxlarni oshiradi. Masalan, AQShning Xitoydan keladigan ehtiyot qismlarga joriy qilgan tariflari, avtomobil sanoati va boshqa ishlab chiqarish tarmoqlarida ishlab chiqarish narxlarining oshishiga sabab bo'ldi.

Natijada, global savdo hajmining pasayishi jahon iqtisodiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradi, narxlarni oshiradi, inflyatsiyani kuchaytiradi va investitsiyalarni kamaytiradi. Savdo urushlari va proteksionizm kabi omillar, ayniqsa, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarning iqtisodiy tizimlariga qiyinchiliklar keltirib chiqaradi, ammo bu jarayonlar ko'pincha vaqtinchalik bo'lishi mumkin. Biroq, agar savdo to'siqlari va cheklovlar davom etsa, jahon iqtisodiyoti uchun uzoq muddatli salbiy oqibatlar keltirib chiqarishi mumkin.

2. Narxlarning oshishi va inflyatsiya. Birinchidan, savdo urushlari va proteksionizm siyosati narxlarning oshishiga va inflyatsiyaga olib keladigan asosiy omillardandir. Savdo urushlari, ikki yoki undan ortiq mamlakatlar o'rtasida tariflar va boshqa savdo to'siqlari qo'llanishi orqali o'zini ko'rsatadi. Masalan, AQSh va Xitoy o'rtasidagi savdo urushi davomida, AQSh Xitoydan keltiriladigan ko'plab mahsulotlarga bojlar qo'shdi. Bu tariflar, birinchi navbatda, import qilinayotgan mahsulotlar narxlarini oshirdi. Natijada, ushbu mahsulotlarning narxi oshdi va iste'molchilar uchun qimmatlashdi. Bu holat, nafaqat Xitoydan, balki boshqa davlatlardan import qilinayotgan mahsulotlar uchun ham umumiy narxlar oshishiga sabab bo'ldi. Xuddi shu tarzda, proteksionizm siyosati, ya'ni mamlakatlar o'z ichki ishlab chiqaruvchilarini himoya qilish uchun savdoga to'siqlar qo'llasa, import mahsulotlariga qo'shimcha tariflar joriy qilishadi. Bu esa import mahsulotlarining narxlarini oshirib, ichki bozorda narxlarning o'sishiga sabab bo'ladi. Masalan, 2019-yilda AQShning Xitoydan keltirilgan qishloq xo'jaligi mahsulotlariga qo'llagan tariflari, ushbu mahsulotlarning narxlarini 7% ga oshirdi, bu esa inflyatsiyaning kuchayishiga olib keldi.

Ikkinchidan, narxlarning oshishi va inflyatsiyaning kuchayishiga olib keluvchi yana bir omil iqtisodiy noaniqlikdir. Iqtisodiy tanazzul, siyosiy beqarorlik yoki global inqirozlar narxlarni oshirishi mumkin. Noaniqlik va inqirozlar iste'molchilarning xarid qilish xohishiga ta'sir qiladi, bu esa tovarlarga talabning kamayishiga olib keladi. Ammo shu bilan birga, ishlab chiqaruvchilar va eksport qiluvchilar o'z mahsulotlarining narxlarini oshiradilar, chunki ularning ishlab chiqarish xarajatlari ortadi. Misol uchun, 2008-yildagi global moliyaviy inqirozda, dunyo bo'ylab narxlar

oshdi, chunki ishlab chiqaruvchilar va yetkazib beruvchilar ishlab chiqarish va ta'minot zanjirlaridagi muammolarni hal qilish uchun narxlarni ko'tardilar.

Uchinchidan, narxlarning oshishiga va inflyatsiyaning kuchayishiga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan yana bir omil — valyuta kurslaridagi o'zgarishlardir. Milliy valyutaning qadrsizlanishi import qilingan mahsulotlar narxlarini oshiradi, chunki mahalliy pulning qiymati pasayganda, boshqa davlatlardan keltirilgan tovarlar ko'proq xarajat qiladi. Buning natijasida, import narxlari oshib, umumiy narxlar darajasi ham ko'tariladi. Masalan, agar mamlakatning milliy valyutasi kuchsizlasha boshlasa, uning valyutasi bilan import qilish qimmatlashadi va bu inflyatsiyaning kuchayishiga olib keladi.

To'rtinchidan, energiya resurslari va xom ashyo narxlarining oshishi ham narxlarning o'sishiga va inflyatsiyaning kuchayishiga sabab bo'ladi. Xom ashyo va energiya manbalariga bo'lgan talabning ortishi yoki ularning yetkazib berish zanjirlarida yuzaga kelgan uzilishlar ishlab chiqarish xarajatlarini oshiradi. O'z navbatida, ishlab chiqaruvchilar ushbu ortiqcha xarajatlarni iste'molchiga yetkazib, narxlarni ko'tarishadi. 2021-yilning oxiriga kelib, neft va gaz narxlarining oshishi global energiya narxlarini sezilarli darajada ko'tarib, bu esa ishlab chiqarish narxlarining oshishiga va inflyatsiyaning kuchayishiga olib keldi.

Shuningdek, ijtimoiy va iqtisodiy omillar ham inflyatsiyaning kuchayishiga ta'sir ko'rsatadi. Misol uchun, mehnat bozoridagi noaniqlik yoki ishchi kuchining yetishmasligi ishlab chiqarish xarajatlarini oshiradi. Bu holatda, ishlab chiqaruvchilar o'z mahsulotlarining narxlarini oshirib, inflyatsiyaning kuchayishiga sabab bo'lishadi. Ayniqsa, mehnat xarajatlarining oshishi, o'z navbatida, tovar va xizmatlar narxlarining ortishiga olib keladi.

Bundan tashqari, inflyatsiyaning kuchayishi jamiyatning barcha qatlamlariga ta'sir qiladi. O'rtacha daromadli yoki kam daromadli oilalar uchun narxlarning oshishi, ularning xarajatlarini sezilarli darajada oshiradi. Bu holatda, iste'molchilar ko'proq xarajat qilishga majbur bo'ladi, bu esa o'z navbatida, iqtisodiy tengsizlikni yanada kuchaytiradi. Narxlarning o'sishi va inflyatsiya, shuningdek, davlatlar uchun ham qiyinchiliklar tug'diradi, chunki ular iqtisodiy barqarorlikni saqlash uchun pul

siyosatini o'zgartirishga, foiz stavkalarini oshirishga yoki boshqa choralar ko'rishga majbur bo'lishadi.

Shunday qilib, savdo urushlari va proteksionizm siyosati, iqtisodiy noaniqlik, valyuta kurslaridagi o'zgarishlar, energiya va xom ashyo narxlarining oshishi kabi omillar narxlarning oshishi va inflyatsiyaning kuchayishiga olib keladi. Inflyatsiya esa pulning qiymatining pasayishiga, iste'molchilar va ishlab chiqaruvchilar uchun yuqori xarajatlarga, shuningdek, iqtisodiy barqarorlikning buzilishiga olib keladi. Bu holat iqtisodiy tizimning umumiy ish faoliyatini susaytiradi va ijtimoiy-siyosiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

3. Ishlab chiqarish zanjirining uzilishi. Birinchidan, savdo urushlari va proteksionizm siyosati ishlab chiqarish zanjirining uzilishiga olib keladi. Savdo urushlari ikki yoki undan ortiq mamlakatlar o'rtasida savdo to'siqlari, tariflar yoki cheklovlar qo'llanilishi orqali rivojlanadi. Masalan, AQSh va Xitoy o'rtasidagi savdo urushi davomida, AQSh Xitoydan keltiriladigan ko'plab ehtiyot qismlarga tariflar joriy qildi. Bu, o'z navbatida, Xitoyning AQSh kompaniyalariga yetkazib beradigan mahsulotlarini qimmatlashishiga olib keldi. Bu holat ishlab chiqaruvchilar uchun yetkazib berish zanjirini o'zgartirish yoki yangi yetkazib beruvchilarni izlash zaruratini tug'dirdi. Ammo bunday zanjirlarni qayta tashkil etish vaqt va qo'shimcha xarajatlarni talab qiladi, bu esa ishlab chiqarishning uzilishiga sabab bo'ladi. Shuningdek, proteksionizm siyosati, ya'ni mamlakatlar o'z ichki bozorlari uchun himoya choralarini ko'rish maqsadida importni cheklash, ishlab chiqarish zanjirining samarali ishlashiga to'sqinlik qiladi. Savdo to'siqlari va tariflar joriy qilinishi ishlab chiqaruvchilarni yuqori narxlar va cheklangan resurslar bilan to'qnashishga majbur qiladi.

Ikkinchidan, tabiiy ofatlar va global iqlim o'zgarishlari ishlab chiqarish zanjirlarini uzilishiga olib kelishi mumkin. Tabiiy ofatlar, masalan, zilzilalar, sunami, kuchli yomg'irlar yoki yomg'irning uzoq davom etishi kabi hodisalar ishlab chiqarish jarayonida uzoq muddatli uzilishlarga sabab bo'ladi. Xalqaro yetkazib berish tarmoqlari yoki ta'minot zanjirlariga ta'sir etgan tabiiy ofatlar resurslar etishmovchiligiga olib keladi va ishlab chiqaruvchilarga kerakli materiallarni yetkazib

berishda muammolar yuzaga keladi. Masalan, 2011-yilda Yaponiyada yuz bergan zilzila va tsunami global elektron sanoatiga sezilarli zarar keltirdi, chunki bu ofatning oqibatlari elektronika ishlab chiqaruvchilarining xom ashyo va ehtiyot qismlarini olishda qiyinchiliklar tug'dirdi. Shunday qilib, tabiiy ofatlar ishlab chiqarish jarayonida uzilishlarga olib keladi, bu esa global ishlab chiqarish va savdoni sekinlashtiradi.

Uchinchidan, siyosiy beqarorlik ham ishlab chiqarish zanjirining uzilishiga sabab bo'lishi mumkin. Siyosiy inqirozlar, fuqarolar urushi yoki davlatlar o'rtasidagi diplomatik tarangliklar ishlab chiqaruvchilar uchun xavf tug'diradi, chunki ushbu holatlar ta'minot zanjirlarini buzishi yoki uzilishi mumkin. Misol uchun, Suriya va Yaqin Sharqdagi boshqa mamlakatlarda yuz bergan siyosiy beqarorliklar ko'plab xalqaro kompaniyalarni ushbu hududlardan xom ashyo va ehtiyot qismlar olishdan to'xtatishga majbur qildi. Bu holatda, ishlab chiqaruvchilar yangi yetkazib beruvchilarni izlashlari kerak bo'ldi, lekin bu jarayon uzoq vaqt olishi va qo'shimcha xarajatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

To'rtinchidan, texnologik xatoliklar yoki ishlab chiqarishdagi uzilishlar ham ishlab chiqarish zanjirining uzilishiga sabab bo'ladi. Ishlab chiqarish jarayonida texnik xatoliklar, mashinalarning ishlamasligi yoki boshqa ishlab chiqarish tarmoqlaridagi texnologik xatoliklar zanjirning to'xtashiga yoki sekinlashishiga olib keladi. Masalan, avtomobil sanoatidagi muhim ehtiyot qismlarning ishlab chiqarilishidagi texnologik nosozliklar yoki ishlab chiqarishdagi uzilishlar to'g'ridan-to'g'ri avtomobil kompaniyalarining ishlab chiqarishini sekinlashtirishi yoki to'xtatishi mumkin.

Bundan tashqari, ishlab chiqarish zanjirining uzilishi global iqtisodiyotning barqarorligi va o'sishiga salbiy ta'sir qiladi. Ishlab chiqaruvchilarning ta'minot zanjirini qayta tashkil etish yoki yangi yetkazib beruvchilarni izlash xarajatlarni oshiradi va vaqtni talab qiladi. Bu esa ishlab chiqarishning samaradorligini pasaytiradi, narxlarning oshishiga va inflyatsiyaning kuchayishiga olib keladi. Shuningdek, ishlab chiqarish zanjirining uzilishi mahsulot yetkazib berish muddatlarining uzayishiga, shu bilan birga, kompaniyalar va iste'molchilar uchun noqulayliklarni keltirib chiqaradi. Masalan, 2020-yilda COVID-19 pandemiyasi butun dunyo bo'ylab ishlab chiqarish va

ta'minot zanjirlariga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Ko'plab sanoat tarmoqlari, ayniqsa elektronika va avtomobil sanoatida, ehtiyot qismlarning yetishmasligi yoki ishlab chiqarishdagi uzilishlar tufayli ishlab chiqarish jarayoni to'xtadi.

Shunday qilib, ishlab chiqarish zanjirining uzilishi global iqtisodiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Savdo urushlari, proteksionizm siyosati, tabiiy ofatlar, siyosiy beqarorlik va texnologik xatoliklar kabi omillar ishlab chiqarish zanjirini uzilishi, narxlarining oshishi va iqtisodiy tanazzulga olib kelishi mumkin. Zanjir uzilishi esa, resurslarning samarali taqsimlanishini buzadi va iqtisodiy tizimdagi barqarorlikni zaiflashtiradi.

4. Investitsiyalarning kamayishi. Investitsiyalar iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash, yangi ish o'rinlarini yaratish va texnologik taraqqiyotga zamin yaratish uchun juda muhim ahamiyatga ega. Investitsiyalarning kamayishi esa iqtisodiy pasayish, ishlab chiqarishning sustlashishi va o'sishning to'xtashiga olib kelishi mumkin. Savdo urushlari, proteksionizm, siyosiy beqarorlik, noaniqliklar va iqtisodiy xavf-xatarlar kabi omillar investitsiyalarning kamayishiga sabab bo'ladi. Quyida ushbu jarayonni batafsil tushuntirib o'tamiz.

Birinchidan, savdo urushlari investitsiyalarning kamayishiga sabab bo'lishi mumkin. Savdo urushlari, ikki yoki undan ortiq mamlakatlar o'rtasida savdo to'siqlari, tariflar yoki cheklovlar joriy qilinishi orqali yuzaga keladi. Savdo urushi yuzaga kelganida, eksport va importning kamayishi iqtisodiy ishonchni pasaytiradi va investorlar uchun riskni oshiradi. Misol uchun, AQSh va Xitoy o'rtasidagi savdo urushi investitsiyalarni susaytirdi, chunki kompaniyalar kutilgan daromadni olishdan qo'rqishdi va kelajakdagi iqtisodiy noaniqliklar tufayli investitsiya qarorlarini kechiktirishdi. Bu holat, xususan, sanoat tarmoqlariga jiddiy zarar yetkazib, yangi loyihalarga mablag' ajratishni qiyinlashtiradi.

Ikkinchidan, proteksionizm siyosati investitsiyalarning kamayishiga olib kelishi mumkin. Proteksionizm, ya'ni mamlakatlar o'z ichki ishlab chiqaruvchilarini himoya qilish maqsadida savdoga cheklovlar qo'yish va tariflar joriy qilish, xalqaro savdoni sekinlashtiradi. Bunday siyosatlar investorlar uchun yangi bozorlarga kirish imkoniyatlarini cheklaydi va ular investitsiyalarni amalga oshirishdan saqlanishadi.

Masalan, agar mamlakat o'z ichki bozorini himoya qilish uchun importni kamaytirs, bu kompaniyalar uchun chet el bozorlariga kirish imkoniyatlarini qisqartiradi va yangi investitsiyalarni amalga oshirishga turtki bermaydi. Shu tarzda, proteksionizm investitsiyalarning kamayishiga sabab bo'ladi, chunki global iqtisodiy integratsiya sekinlashadi.

Uchinchidan, siyosiy beqarorlik va iqtisodiy noaniqliklar investitsiyalarning kamayishiga olib keladi. Siyosiy barqarorlik va iqtisodiy ishonch investorlar uchun asosiy omillardandir. Agar biror mamlakatda siyosiy beqarorlik mavjud bo'lsa, masalan, inqiroz, fuqarolar urushi yoki hukumat almashinuvi bo'lsa, investorlar xavfsizlikni ta'minlashda muammo bo'lishi mumkin. Bunday sharoitda investorlar o'z mablag'larini xavf ostiga qo'yishni xohlamaydilar va investitsiyalarni kechiktirishadi yoki butunlay chet elga olib chiqishadi. Misol uchun, 2013-2014-yillarda Ukrainada yuz bergan siyosiy beqarorlik va inqiroz investitsiyalarning katta qismini kamayishiga olib keldi, chunki investorlar mamlakatdagi noaniqliklar tufayli xavf-xatarga qo'l urishmagan.

To'rtinchidan, iqtisodiy o'sishning sekinlashuvi ham investitsiyalarning kamayishiga olib keladi. Iqtisodiy o'sish sekinlashganida, kompaniyalar va investorlar o'z faoliyatlarini kengaytirishga qaror qilishadi. Savdolarning kamayishi, ishlab chiqarishning pasayishi va yirik loyihalar bo'yicha daromadning kamayishi, investorlarni yanada ehtiyotkor qilishga undaydi. 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz iqtisodiy faollikni to'xtatdi va ko'plab kompaniyalar va investorlar o'z aktivlarini sotib, yangi investitsiyalarni amalga oshirishni to'xtatdi. Bunda iqtisodiy noaniqlik va daromadning pasayishi investitsiya faolligini sekinlashtirdi.

Bundan tashqari, valyuta kurslarining o'zgarishi ham investitsiyalarning kamayishiga olib kelishi mumkin. Milliy valyutaning qadrsizlanishi chet eldan kelgan investitsiyalarni qiyinlashtiradi. Agar mamlakat valyutasi kuchsizlasha boshlasa, investorlar o'z mablag'larini boshqa bozorlar yoki kuchli valyutali mamlakatlarga yo'naltirishi mumkin. Misol uchun, 2014-yilda Rossiyaning milliy valyutasi rublning qadrsizlanishi, chet ellik investorlarga bu mamlakatda investitsiya qilishni xavfli va

foydasiz deb hisoblashga olib keldi. Bunday holatlar investitsiya oqimining kamayishiga va iqtisodiy o'sishning sustlashishiga sabab bo'ladi.

Yana bir omil, shu bilan birga, davlatning moliyaviy siyosatidagi o'zgarishlardir. Agar davlatning moliyaviy siyosati soliq stavkalarini oshirish yoki boshqa cheklovlarni joriy qilish orqali investitsiyalarni cheklasa, bu investitsiyalarni kamayishiga olib keladi. Soliq va tartibga solishdagi noaniqlik investorlarni yanada ehtiyotkor qilishga undaydi va yangi loyihalarga mablag' ajratishdan saqlanishadi.

Shunday qilib, investitsiyalarning kamayishi global iqtisodiyot uchun katta xavf tug'diradi. Savdo urushlari, proteksionizm, siyosiy beqarorlik, iqtisodiy noaniqliklar va valyuta kurslarining o'zgarishi investitsiya muhitini yomonlashtiradi. Natijada, yangi loyihalar, ishlab chiqarish kengaytirilishi yoki texnologik yangiliklarga sarmoya kiritish kamayadi. Bu jarayon iqtisodiy o'sishning sekinlashishiga, yangi ish o'rinlarining yaratishning to'xtashiga va umumiy iqtisodiy barqarorlikning buzilishiga olib keladi.

5. Milliy ishlab chiqaruvchilar uchun qisqa muddatli foyda. Birinchidan, proteksionizm va savdo urushlari milliy ishlab chiqaruvchilarga qisqa muddatda foyda keltirishi mumkin, chunki ular o'z mahsulotlarini narxlarda oshirish orqali bozor ulushini oshiradilar. Misol uchun, agar bir mamlakat chet eldan keladigan mahsulotlarga yuqori tariflar yoki bojlar qo'ysa, bu importni qimmatlashtiradi. Shu bilan birga, ichki ishlab chiqaruvchilarga bozor ulushini oshirish imkoniyatini beradi. Masalan, AQSh Xitoydan keltiriladigan ba'zi mahsulotlarga bojlar joriy qilganida, AQShning ichki ishlab chiqaruvchilari o'z mahsulotlarini sotish narxlarini ko'tarishdi, bu ularning qisqa muddatli daromadlarini oshirdi. Bunday holatda, proteksionizm ichki ishlab chiqaruvchilar uchun foydali bo'lishi mumkin, chunki ular import o'rnini to'ldirish uchun ko'proq mahsulot sotish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ikkinchidan, milliy ishlab chiqaruvchilar uchun qisqa muddatli foyda iqtisodiy noaniqliklar sharoitida ham yuzaga kelishi mumkin. Agar boshqa mamlakatlar iqtisodiy inqirozga yoki siyosiy beqarorlikka duchor bo'lsa, ular o'z ishlab chiqaruvchilarini himoya qilish uchun bozorni yopishga harakat qilishi mumkin. Bunday holatda, ichki ishlab chiqaruvchilar o'z mahsulotlarini boshqa mamlakatlarga

eksport qilishda yangi imkoniyatlarga ega bo'lishadi. Misol uchun, biror mamlakat o'z eksportini cheklaganda, bu uning ichki ishlab chiqaruvchilariga eksport qilinishi mumkin bo'lgan mahsulotlarning bozorini oshiradi. Shu tarzda, qisqa muddatda ichki ishlab chiqaruvchilar o'z daromadlarini oshirishi mumkin, chunki import bozorlarining cheklanishi ularning mahsulotlariga talabni kuchaytiradi.

Uchinchidan, milliy ishlab chiqaruvchilarga qisqa muddatli foyda chet eldan import qilingan mahsulotlarning o'rnini ichki ishlab chiqarish bilan to'ldirish imkoniyati bilan bog'liq. Masalan, savdo urushi yoki proteksionizm siyosati tufayli eksport va import bozorlaridagi muammolar yuzaga kelganda, ichki ishlab chiqaruvchilar yangi bozor ulushlarini qo'lga kiritishadi. Bu holat, o'z navbatida, ishlab chiqarish hajmining oshishiga, yangi ish o'rinlarining paydo bo'lishiga va qisqa muddatda iqtisodiy faollikning oshishiga olib kelishi mumkin. Misol uchun, savdo urushi davomida import qilinadigan tovarlarga yuqori tariflar joriy qilinsa, ichki ishlab chiqaruvchilar bu bo'shliqni to'ldirib, o'z mahsulotlarini sotishni boshlashadi.

Bundan tashqari, milliy ishlab chiqaruvchilarga qisqa muddatli foyda bo'lishi mumkin bo'lgan omil bu – xom ashyo va energiya resurslarining narxlarining pasayishi yoki ichki ishlab chiqarishning arzonlashishidir. Agar mamlakat ichidagi xom ashyo narxlari past bo'lsa yoki energiya resurslari arzonlashsa, ichki ishlab chiqaruvchilar o'z mahsulotlarini kamroq xarajat bilan ishlab chiqarishlari mumkin. Bu esa ularga qisqa muddatda yuqori daromad olish imkoniyatini beradi. Misol uchun, biror mamlakatda neft narxi pasayib, ishlab chiqaruvchilar energiya sarfini kamaytirishsa, bu ularga foyda keltirishi mumkin. Natijada, ishlab chiqaruvchilar o'z mahsulotlarining narxlarini pasaytirishadi yoki ko'proq mahsulot ishlab chiqarish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Shu bilan birga, qisqa muddatli foyda, uzoq muddatda iqtisodiy barqarorlikni saqlashga to'squinlik qilishi mumkin. Milliy ishlab chiqaruvchilar uchun qisqa muddatli foyda, ayniqsa savdo urushlari yoki proteksionizm siyosati davomida, uzoq muddatda iqtisodiy samaradorlikni pasaytirishi mumkin. Savdo urushlari va proteksionizm uzoq muddatda narxlarning oshishiga, ishlab chiqarishning samaradorligining pasayishiga

va iqtisodiy o'sishning sekinlashishiga olib keladi. Shunday qilib, qisqa muddatli foyda uzoq muddatda barqaror iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qilishi mumkin.

Shunday qilib, milliy ishlab chiqaruvchilar uchun qisqa muddatli foyda proteksionizm siyosati va savdo urushlari tufayli yuzaga kelishi mumkin. Importga cheklovlar qo'yilishi va ichki bozorlarga himoya choralarining ko'rilishi ichki ishlab chiqaruvchilarga tezda bozor ulushlarini oshirish va daromadlarini ko'paytirish imkoniyatini beradi. Ammo bu foyda uzoq muddatda iqtisodiy barqarorlik va samaradorlikni susaytirishi mumkin, chunki uzoq muddatda narxlarning oshishi va resurslarning samarali taqsimlanmasligi iqtisodiy o'sishni susaytiradi.

6. Geoiqtisodiy o'zgarishlar. Birinchidan, savdo urushlari geoiqtisodiy o'zgarishlarga olib keladi, chunki ular global savdo tizimining dinamikasini o'zgartiradi. Savdo urushlari mamlakatlar o'rtasidagi tovarlar va xizmatlar oqimini cheklaydi, tariflarni oshiradi va bozorlarni himoya qilishga olib keladi. Bu o'zgarishlar global tarmoqlardagi raqobatni o'zgartiradi va iqtisodiy tenglikni buzishi mumkin. Misol uchun, AQSh va Xitoy o'rtasidagi savdo urushi davomida Xitoy va AQSh o'rtasidagi savdo hajmi kamaydi, bu esa Xitoyning boshqa mamlakatlarga, masalan, Yevropa Ittifoqi yoki Janubiy Osiyoga eksport yo'nalishlarini o'zgartirishga majbur qildi. Shu bilan birga, AQSh o'z mahsulotlarini chet elga eksport qilishda tariflar tufayli qiyinchiliklarga duch keldi. Bu holat global savdo tizimini qayta shakllantiradi va yangi iqtisodiy ittifoqlarni, koalitsiyalarni va ittifoqchiliklarni yaratishga olib keladi.

Ikkinchidan, proteksionizm siyosati geoiqtisodiy o'zgarishlarga sabab bo'ladi, chunki u global bozorni bo'lish va milliy iqtisodiyotni himoya qilishga qaratilgan harakatlar ketma-ketligini anglatadi. Proteksionizm siyosati, ya'ni importga cheklovlar qo'yish, tariflarni oshirish yoki subsidiyalarni joriy qilish, global integratsiyani sekinlashtiradi. Bunday siyosat mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni siqib chiqaradi va ularni o'zaro iqtisodiy yakkalanishga olib keladi. Masalan, 1980-yillarda AQShning avtomobil sanoatida proteksionizm siyosati tufayli Yaponiya va Germaniya avtomobil ishlab chiqaruvchilariga qarshi tariflar joriy qilindi. Bu esa o'z navbatida, avtomobil sanoatining global taqsimlanishini o'zgartirdi va AQShning ichki avtomobil

sanoatini kuchaytirdi. Ammo proteksionizm uzoq muddatda global iqtisodiyotda bozorlarning torayishiga va resurslar taqsimotining samarali bo'lmashligiga olib keladi.

Uchinchidan, geoiqtisodiy o'zgarishlar shuningdek, global ishlab chiqarish va ta'minot zanjirlarining qayta shakllanishiga olib keladi. Savdo urushlari va proteksionizm, global ta'minot zanjirlarining uzilishiga sabab bo'ladi, bu esa ishlab chiqarish tarmoqlarining boshqa hududlarga ko'chishiga olib keladi. Global ishlab chiqarish va ta'minot zanjirlarining uzilishi, masalan, AQSh va Xitoy o'rtasidagi savdo urushi yoki Brexit kabi jarayonlar natijasida, kompaniyalarni yangi iqtisodiy markazlar va bozorlar qidirishga majbur qiladi. Misol uchun, Xitoy va AQSh o'rtasidagi savdo urushi ko'plab kompaniyalarni boshqa mamlakatlarga, masalan, Vyetnam, Meksika yoki Hindistonga ko'chirishga undadi. Bu holat yangi geoiqtisodiy markazlarni yaratdi va global ishlab chiqarish zanjirini qayta tashkil etishga olib keldi.

To'rtinchidan, geoiqtisodiy o'zgarishlar xalqaro iqtisodiy integratsiyaning kuchayishi yoki zaiflashishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Agar biror mamlakat savdo urushlari yoki proteksionizm siyosatiga o'tsa, bu uning boshqa mamlakatlar bilan iqtisodiy aloqalarini susaytirishi va integratsiyaning zaiflashishiga olib keladi. Masalan, Brexit jarayoni Buyuk Britaniya va Yevropa Ittifoqi o'rtasidagi iqtisodiy integratsiyani zaiflashtirdi, bu esa ikkala tomonning savdo munosabatlariga ta'sir ko'rsatdi. Brexit natijasida Britaniya Yevropa bozoridan chiqib, yangi savdo shartnomalarini tuzish uchun boshqa mamlakatlar bilan aloqalar o'rnatishga majbur bo'ldi. Bu geoiqtisodiy o'zgarishlar mamlakatning global iqtisodiy tizimidagi o'rnini qayta belgiladi va yangi savdo yo'nalishlarini yaratdi.

Bundan tashqari, geoiqtisodiy o'zgarishlar energiya resurslari va tabiiy resurslar bo'yicha davlatlar o'rtasidagi raqobatning kuchayishiga olib keladi. Savdo urushlari yoki proteksionizm energiya bozorlaridagi aloqalarni o'zgartirishi va yangi energetika markazlarini yaratishi mumkin. Misol uchun, AQShning neft ishlab chiqaruvchi mamlakatlar bilan aloqalarini o'zgartirishi, Rossiya va Saudiya Arabistoni o'rtasidagi raqobatni kuchaytirishi va energiya resurslarining narxini o'zgarishiga olib keladi. Bu holat esa, geoiqtisodiy jihatdan, global energiya bozorlarida yangi markazlar va kuchlar paydo bo'lishiga olib keladi.

Shunday qilib, savdo urushlari va proteksionizm siyosati geoiqtisodiy o'zgarishlarga olib keladi, chunki ular global iqtisodiy tizimni, davlatlar o'rtasidagi savdo va siyosiy aloqalarni qayta shakllantiradi. Savdo urushlari global ta'minot zanjirlarini o'zgartiradi, yangi iqtisodiy markazlarni yaratadi va mamlakatlar o'rtasidagi raqobatni kuchaytiradi. Bunday geoiqtisodiy o'zgarishlar uzoq muddatda iqtisodiy o'sishni, barqarorlikni va global integratsiyani susaytirishi mumkin, ammo qisqa muddatda milliy ishlab chiqaruvchilar va iqtisodiy tizimlar uchun foyda keltirishi mumkin.

Savdo urushlari global iqtisodiyotga jiddiy zarar yetkazadi. Ular xalqaro savdoning kamayishiga, narxlarining oshishiga va ishlab chiqarish zanjirlarining uzilishiga olib keladi. Natijada, import va eksport hajmi pasayib, kompaniyalar yuqori tariflar tufayli raqobatbardoshligini yo'qotadi, iste'molchilar esa qimmatbaho tovarlarga duch keladi. Bu o'z navbatida ish o'rinlari yo'qolishiga, iqtisodiy o'sishning susayishiga va milliy iqtisodiyotning barqarorligiga tahdid soladi.

Savdo urushlari nafaqat iqtisodiy salbiy oqibatlarga olib keladi, balki geoiqtisodiy ziddiyatlarni kuchaytiradi va xalqaro hamkorlikni susaytiradi. Shu sababli, savdo urushlarini to'xtatish zarur. Davlatlar, o'zaro manfaatlarni inobatga olgan holda, diplomatik muloqot orqali savdo to'siqlarini kamaytirishlari, bozorlarni ochiq saqlashlari va global iqtisodiy hamkorlikni mustahkamlashlari lozim. Bular, uzoq muddatda, dunyo iqtisodiyotining barqaror o'sishiga va tinchlikka olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Krugman, P., Obstfeld, M., & Melitz, M. (2018). International Economics: Theory and Policy. Pearson Education.7-15
2. Bhagwati, J. N. (1988). Protectionism. MIT Press.3-20
3. Petri, P. A. (2021). Trade Wars and Trade Disputes. Economic Policy Institute.10-45
4. World Bank. (2020). The World Trade Report: The Future of Trade. World Bank Publications.50-75
5. International Monetary Fund (IMF). (2021). Global Economic Outlook. IMF Press.10-30

6. World Trade Organization (WTO). (2022). World Trade Report 2022: Trade and the Digital Economy. WTO Publications.25-60
7. The Economist. (2021). The Global Impact of Trade Wars: Globalization and Protectionism. The Economist Group.5-15
8. Baldwin, R. E. (2019). The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization. Harvard University Press.100-125
9. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2021). Trade and Development Report. UNCTAD Publications.20-40
10. Grossman, G. M., & Helpman, E. (2002). Innovation and Growth in the Global Economy. MIT Press.75-110